

Paul Patriot e Pieder Precaut

Autor(en): **Casaulta, G.C.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **31 (1945)**

PDF erstellt am: **04.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881528>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ein Dienst der *ETH-Bibliothek*

ETH Zürich, Rämistrasse 101, 8092 Zürich, Schweiz, www.library.ethz.ch

<http://www.e-periodica.ch>

Paul Patriot e Pieder Precaut

da G. G. Casaulta

Primavera 1799. — Primavera, la stagiun de legria cun sias nundumbreivlas flurs; la stagiun, che vegn cun nova veta, cun cant dils leghers utschals; la primavera ludada en tschiens canzuns, surtut dal pievel puril romontsch, er' arrivada. Ils utschals cantinavan nunstunclenteivlamein e sgolatschavan libers e leds tras l' aria permavauna. L' entira natira sereghegliava e s'ornava e giu dallas pezzas seprecipitavan las lavinas cun fracass. Tut sco ils auters onns. Pia nuot extraordinari en quella primavera 1799?

Mobein! Il pievel grischun, surtut il pievel sursilvan, era semidaus. Quei saveva il viandont, che passava vitgs ed uclauns della tiara romontscha, observar levamein. Il pur sededicava strusch pli alla cultivaziun de ses praus ed èrs. Siu plascher vid la lavur er' apparentamein svanius. Las fatschas dils Sursilvans eran pallidas e biars parevan ded esser pli morts che vivs. Avon che plidar cun in jester spiunavan umens e femnas dretg e seniester e mavan entuorn zun spargnus cun ils plaids. — Il pievel era tementaus e sesenteva continuadamein survigilaus. Il Grischun era buca pli libers! Dapi las treis della damaun dils 7 de mars 1799 era la disgrazia rutta en sur nossa tiara. La heroica resistenza dils Sursilvans haveva bein pudiu retener in muuent la bova smardiglionta dellas armadas franzosas. Splendida era stada la victoria dellas roschas de purs malamein armai sur la bein organisada armada dil general Loison. Mo tut adumbatten! Da Cuera ensi marschan novas colonas hostilas e fan piarder tutta speronza sin victoriusa resistenza.

Il giuv jester schischev' ussa grev sin ils Grischs, il pievel disaus d' esser libers ed independents. Di per di squitschava l'occupaziun franzosa pli sensiblamein. Gia grondas quantitads de

graun e paun e de grassas mugias e vaccas eran viandadas ellas cuschinis della schuldada jastra. Las repetidas ed adina pli extendidas sequestraziuns de tuttas raubas necessarias per l' alimentaziun de glieud ed animals havevan menau ils purs en ina situaziun desperada. Ed aunc enzatgei, che ha fatg bia malaveglia. General Massena ha ils 16 de mars dau ora la rigurusa ordra de tarmetter a Cuera tut las armas e tutta munizion. Schizun ils catschadurs eran tras quei camond sfurzai de prender comiau de lur caras buis de catscha. —

Tut quellas mesiras pridas dallas autoritads d' occupaziun fagevan buglir il saung en las aveinas de mintga recl Grischun. Mo co segidar e sedustar? Mintg' opposiziun smanatschava de purtar al pauper pievel aunc novs e pli grevs mals.

*

Ina sera viers miez avrel. En in nuegl sur il vitg «Y» tegnan enzaconts umens cussegl. La brausla glisch della cazzola-nuegl impedescha d' enconuscher els. Mo per lur fatschenta han ei sufficientamein clar. Ina pli ferma cazzola fuss forsa per lur donn, pertgei spiuns curseschan bein savens tras la val. Essend ch' il commando franzos drova sia truppa per outras grondas operaziuns offensivas ein garnischuns vegnidas laschadas anavos mo en loghens de pli grond' impurtonza strategica. —

«Ei quei pusseivel?»

«Buca mo pusseivel, quei ei in factum», segiresch' in um, che para aunc ualti giuvens.

«Jeu sai strusch crer,» replica dubitond in um sils onns cun ina gronda barba e fruscha larmas de legria ord ses eglis, udend la franca risposta sin sia damonda.

«Saveis crer ni schar star, Paul, ton ei segir: In currier ei arrivaus d' Innsbruck cun quella brev impuronta. Ella duei far la roda tras tuttas vischnauncas pli grondas della Part sura!»

«Co ei quei currier pomai vegnius de traversar il territori occupau cun ina de quellas brevs senza vegnir peggiaus si?» d' monda plein smarvegl, il bien vegl.

«La brev era cun grond quitau ed inschign zuppada el nuv d' ina cassaca e sin quella moda ha negin remarcau enzatgei».

Paul ei aunc adina buca propri perschuadius. Mo alla finala sto el tonaton crer, pertgei interess de cuglienar el haveva negin, ton ei cert!

«Avanti pia,» di el, «tgei cuntegn la brev? Di a nus quei exact e bein, per che nus sappien era sclarir si auters!»

«Luregn, targlina buca pli ditg», ueglia in dils umens, che po buca star pli ditg en marveglias.

Mo Luregn ha buca pressant de schar udir ils auters siu misteri. El mira per il nuegl entuorn e dat lu in' egliada sur igl esch-nuegl ora. — Il tschiel ei stellius. In fin vent trai tras las orvas aviartas. En nuegl scrola la Negla siu tgau, per schar udir siu bien zampugn. «Paupra schania», suspira Luregn, «ti vegns bein gleiti magliada dals Franzos!» La cazzola-nuegl, ch' arda malamein, derasa sia glisch malruasseivla. Las umbrivas fan de pegliar per il nuegl entuorn. —

«Luregn, vegn ei gleiti, ni vul far spetgar nus tochen ils anno 1800 sin tias explicaziuns», marmugna il vegl en sia malpazienza.

«Spetgei in mument. En quels temps san ins mai esser precauts avunda. Las preits han ureglas. Paupra nus, sch' enzatgei de quei, ch' jeu rapportel uss a vus vegness palesau agl inimitg. Lu savessen nus schar far gia damaun la crusch sin nossa fossa!»

«Bien pia, jeu mon a casa, sche ti fas aunc liungas ceremonias», serebalza Paul e tschaffa sia capiala, «nus essan buca mattatschs pli e savein tgei che s' auda en talas situaziuns, senza che ti perdegheschies aunc ditg a nus, co nus stuein secuntener!»

«Sche tedlei», entscheiva Luregn finalmein. «Sco vus saveis ei ina roscha prominentis Grischuns fugi ad Innsbruck. En lur proclama al pievel dellas Treis Ligias reticas animeschan ei quel de catschar ord la tiara ils Franzos. Quei sa naturalmein daventar mo cun agid ded auters, ch' ein medemamein en guerra cun ils Franzos. Nus sappien sefidar sin grond agid dall' Austria, dals Confederai els cantuns — ni sco ins scheva avon l' invasiun — ellas Tiaras confinontas e dals umens della Leventina.»

«Ridischen, lu mein nus culs Franzos sillla corna sco de suf-flar», manegia riend in dils auditurs.

«Ina sullevaziun empermetta d' haver success mo lu, sche tut las forzas vegnan coordinadas e sche la revolta ha liug per tut exactamein el temps previu. Il datum de nossa revoluziun ei gia fixaus. Igl emprem de matg allas duas della notg duein las guardias e garnischuns franzosas vegnir surpridas e pegliadas — pia sto tut restar tschelau — ».

In malruaus sefa valer denter il muvel en nuegl. Luregn interrumpa siu discours, va vi tier igl esch-nuegl e teidla viado ella notg. Mo el auda nuot dubius — ed el observa era buc, co ina statura seslueta sper il baghetg si e svanescha el stgir della notg. —

«Continuescha», ueglia Paul.

Luregn tuorn' anavos en siu plaz e di sut vusch: «Miu rapport ei atgnamein finius. Mo igl organisar l' entira revolta ei enzatgei extremamein difficultus e prigulus. Jeu sperel ussa de udir vos meinis.»

«Oreifer», excloma Paul. «Jeu sun cuntents cun tiu rapport. Tut mias forzas vegn jeu a metter en disposiziun, per procurar, che nossa cara patria sursilvana daventi puspei libra. Mo gia en noss' atgna vischnaunca vegn ei a dar viva opposiziun. Pieder dil Crest vegn a vuler far honur a siu num «Precaut». El vegn senza dubi a far tut siu pusseivel, per metter nus giu de quei plan. E cun el vegn ei aunc a dar ina partida de tals, che simpatiseschan per ils Giacobins. Nus vegnin naturalmein taxai per miserabels partisans dell' Austria! Basta, quellas caussas stuein nus aunc discussionar detagliadamein. Mo per cursera sun jeu plitost dil meini ded ir uss a létg. Essas d' accord?» — «Gie, gl' ei tard», rispondan ils auters, prendan las capialas e van a ca-lur.

*

D' ina partida austriaca u franzosa vess ins atgnamein buca saviu plidar el vitg «Y». — La schinumnada partida austriaca haveva el pievel sco amitgs tals, che speravan de spindrar e liberar lur patria cun agid dils Imperials, che battevan cun vigur, mo buc adina cul desiderau success encunter las armadas d' invasiun franzosas. Las ordras retschavevan ils inimitgs dils Fran-

zos neu d' Innsbruck, nua che propri ils capos della partida austriaca sesevan, dapi ch' els eran sereratgs ord il Grischun suenter la retirada dils Austriacs ord quel. E leu ad Innsbruck ei era il plan de sullevaziun vegnius elaboraus, sur dil qual nos umens havevan ussa ton de discuorer. —

Da l'autra vart havevan era ils Franzos lur compratisans ed amitgs el Grischun, ils quals eran ussa en bia loghens sils posts ed els uffecis pli impurtonts. General Massena haveva annulau las schinumnadas municipalitads. Quellas consistevan bein ord umens grischuns, mo stuevan saltar suenter la regenza provisorica a Cuera, ch' era in instrument frazos.

Mo la gronda part dil pievel sursilvan seschava tonaton buca menar davos la cazzola tras il cunfar dellas duas partidas adversarias. Silmeins tochen ussa era el staus preservaus de vegnir denter massa e marti e veva mo ina finamira: Daventar independents ed aschia saver ir suenter sia pacifica lavur senza vegnir disturbaus.

«Daventar independents!» Quei er' adina stau la devisa de Paul della Val, dapi l'entschatta dell'occupaziun jastra. El era l'olma della resistenza passiva encounter ils Franzos ed el vuleva ussa far ord quella in' activa. Paul, quei um de mesauna grondezia cun cavels alvs ed ina liunga barba, vegneva buc un fis de ragasar la gretta e d'inflammare il patriotissem de ses convischins. «Tgi che ha aunc membra sauna e sa purtar in' arma, duess seturpegiar de storscher sia totona sut in giuv jester», admoneva el continuadamein. Perquei havev' el retschiert dal pievel il num d'honur il «Patriot». Ed el haveva teniu fideivlamein sia empermischun fatga el nuegl sur il vitg.

Suenter ulteriuras conferenzas cun ses pli intims amitgs ei il conclus vegnius prius de clamar ensemes ina radunanza de tut ils vischins sin plazza publica, schi spert sco in' occasiun se-porschi. «La radunanza dil vitg duei decider definitivamein e far fin a tuttas speculaziuns privatas e quei aschi prest sco pusseivel, pertgei igl emprem de matg stat avon porta», declara Luregn, il tgau dil moviment antifranzos, alla fin della davosa seduta dil cussegl de sullevaziun. Ed aschia eis ei daventau!

*

In dils davos dis d'avrel. Toni dil Crap, il salter va casa per casa, per avisar ils umens e giuvens de vegnir tier la radunanza decisiva. El arriv' era tier la casetta brina de Pieder dil Crest e splunta temeletgamein vid igl esch-casa. En stiva dat ina sutg' entuorn e grevs pass d'in um fan schluppegiar las aissas-plantschiu dil zulè.

«Tgi ei cheu», marmugn' ina vusch.

«Toni dil Crap!» Tgulond sesarv' igl esch. «Entri!»

«Bien di, signur Pieder!»

«Beinvegni Toni! Tgei vul cheu tier mei?»

«Damaun, la sera allas 5, ei radunanza sin plazza publica!»

«Tractandas?»

«Ins vul secussegliar, tgei mesiras prender, per puspei obtener libertad ed independenza!» — Quella risposta dat Toni cun vusch tremblonta, vesend vid Pieder ch'in urezi cun tun e cametg smanatscha. — Pieder sesburetscha, dat cun siu pugnun sin meissa cun tala vehemenza, che la cazzola-seiv dat giu sil plantschiu ed excloma: «Haveis piars il tgau? Nua haveis schau vies saun giudezi? Mon Dieu, quei ei tonaton fatg sco la stuornadira. Tener radunanza sur de talas caussas senza speronza e quei aunc sin cadruvi! Tier ina tala procedura drov' ei in bien quantum tuppabad! Basta, jeu vegn a vegnir e mirar, sch' igl ei aunc pusseivel de sferdar quels tgaus calirai e de far scalarir ina glisch a quels tschochentai. Sas lu annunziar al Paul Patriot, ch'jeu vegni ad ughegiar ded arver mia bucca, per dir enzalconts plaids! Ultra de quei — gie, eis atgnamein gia staus tier Paul?»

Na, en cuort vegn jeu a visar el!»

Ultra de quei pia, communichescha a Paul, ch'jeu seigi exactamein orientaus sur dellas conferenzas nocturnas el nuegl si sur il vitg! E, per finir, prezza ora al Patriot ils pli cordials salids dal Pieder Precaut! — Ti eis relaschaus!»

«Adia!» Toni fa spert e va. El vul buca seschar en liungas discussiuns cun quei umeneri furius. Ils salids al Paul port' el conscienziusamein! Quel sa, tgei che quels muntan e seprepara da sia vart! —

*

Igl entir vitg «Y» ei spaniaus sil decuors della radunanza dil proxim di. Mintga burgheis ei perschuadius, ch' ei detti ina greva battaglia de plaids, gie forsa schizun culs pugns, pertgei ei va la fin de tuttas fins per in conclus irrevocabel cun grevas consequenzas. Cuort, ins crei de star avon l' alternativa: Libertad u sclaveria!

De vegrir tier ina decisiun era surtut ord quei motiv difficil, che dus umens d' energia ed influenza prendevan en ina posiziun dil taliter differenta, schebi ch' els havevan la medema finamira.

Paul Patriot era — sco già enconuschent — per ina revolta immediata conform allas directivas cuntenidas ella brev d' Innsbruck. El era staus dis ed onns en survetsch tiel retg de Napel e pudeva buca suffierer ils Svizzers en survetsch franzos.

Pieder dil Crest encuntercomi era staus grenadier dil retg de Frontscha, tochen ch' il tron de Duitg XVI era curdaus ensemen sut las fridas della Revoluziun. Silsuenter er' el turnaus indignaus e deprimius anavos en siu vitg natal. Pieder, fideivels tochen il davos mument a siu patrun roial, odiava da funs siu cor il cunfar e las ideas dils revoluzzers. Mo el havev' era fatg per senn, tgei forza e tgei catsch irresistibel schischev' en quelles roschas sfrenadas della revoluziun. Ed ils evenements dils davos 7 onns havevan demussau, ch' era la forza militara dellas armadas della Republica franzosa era sgarschentusa e strusch de surventscher. Tut quels fatgs enfirman Pieder en sia perschuasiun, che tutta insubordinaziun seigi prigulusa e la revolta mo la caschun de novas miserias. El consolava ses convischins cun dir: «Sperei e cuschei, l' ura della liberaziun vegn segir a dar cul temps!» Ord quei motiv er' el enconuschents sut il num «Pieder Precaut»!

*

Il di decisiv ei cheu. Sin cadruvi regia in grond cunfar gia ditg avon las tschun. Vegliurds zuppegian neutier sepusai sin lur fests. Ord vias e bargias e streglias, che sbuccan silla piazza-vitg arrivan cun canera e smanis umens e giuvens. Schizun enqual schlappa sesluetta tras la fuola. Ord las finiastras dellas

casas, che circumdeschan il plaz, las bialas cuchegian cun grondas marveglias — quella gada cun buna raschun! Ils mattatschs astgan naturalmein era buca muncar e seglian neutier schulond e cantond. —

«Silenzi vischins! Ruaus conburgheis,» giappa precis allas tschun il cau-vitg viaden ella rimnada ramuronta. — Plaun, plaunet secalma la raspada.

«Stimai convischins! Nus essan serimnai cheu oz en ura decisiva. Vus enconuscheis il motiv. Jeu suppliceschel scadin de buna voluntad de schar udir undreivlamein siu mein e de tralasschar tuts tumults. Nus stuein patertgar, che nus astgein piarder negin temps malnizeivlamein, pertgei negin sa, tgei mument la truppa franzosa retuorna — forsa allarmada da traditurs. Jeu hai tschentau si guardias entuorn il vitg. Ellas han la rigurusa ordra d' observar exactamein tut, tgei che passa, seigi lu schuldada jastra ni spiuns — ni traditurs. Traditurs! Tala miserabla schenta anfl' ins speronza buca cheu tier nus!»

«Giu culs traditurs», rebatta ei da tuttas varts ed in anetg moviment va tras las roschas.

«Ruaus!» grescha il cau-vitg, ch' ei negin auter che Luregn. — Returnaus il raus, el continuescha en carschenta alteraziun: «Nus stein avon la sequenta damonda: Vulein nus, ensemes cun las otras vischnauncas sursilvanas, empruar ina revolta encunter nos suppressiders e fierer els ord la tiara, ni lein star lischents e schar ir sco ei va?»

In vent stemprau para de sufflar tras ils presents, schegie ch' il tschiel ei aunc ualti bials e sereins e l' aria quieta. — Perfin ils utschals ein vegni tgeus. E leuvi ellas teissas spundas semova strusch in rom el grond uaul stgir-verd. Negina lavina sederscha en quei solemn mument a val. L'entira natira para de vuler schar il plaid sulettamein als carstgauns. Il retg della natira duei ussa mussar, tgei ch' el ei!

Cheu — ! In um sefultscha anavon, damond' il plaid ed entscheiva:

«Signur cau-vitg! Vischins ed amitgs, tedlei! La sligiaziun dil problem tschentaus a nus ei en sesez fetg sempla. U che nus essan Grischuns ni che nus essan negins.» —

«Viva la Grischa! Si cun Paul Patriot», resun' ei da tuttas varts.

Ils egls digl oratur camegian sut las grondas survintsche-glias neras ed el aulz' aunc pli fetg sia vusch:

«Nus essan pia aunc Grischuns. Bien pia! Nus havein lu enviers nus e nossa patria, enviers nos babuns e nos vgnentsuen-ter mo in pensum, mo in' obligaziun: Naven cugl inimitg ord nostra patria. Libers lein nus esser!» —

«Naven cugl inimitg, libers lein nus esser,» rebatt' ei.

Agradsi e loschamein passa igl anteriu r schuldau dil retg de Napel d'in maun, per far plaz ad in auter, ch' entra el rudi. — Puspei malruaus e rueida.

«Pieder dil Crest ha il plaid. Ruaus! Disciplina!» Pieder dat in' egliada entuorn entuorn ed inspecta cun ses egls sbrinzlonts las retschas dils radunai.

«Conburgheis! Patertgei, tgei vus pgleis a mauns! Jeu capeschel ed apprezzeschel vies patriotissem. Mo sco vegl grenadier dil retg de Frontscha» — e lingiers sco el ei, prend' el posiziun — «sco vegl schuldau, che ha suandau la bandiera cullas gelgias dils Bourbons tochen che quella ha stuiu ceder alla tricolora della republica, e sco bien Grischun sesentel jeu obligaus de far attents vus sils sequents factums:

Primo: Sco vus tuts saveis essan nus in pievel disarmau, ils Franzos encuntercomi disponan sur las meglieras armas dapresent enconuscentas». — «Tardents e faultschs vgnan a far lur lavour», gresch' in dils radunai. E Gion Catschadur bintguna siu vischin e di in tec sut vusch: «Mia buis de catscha ha aunc buc anflau la via a Cuera!» — «Secundo: La truppa franzosa ei bein organisada e disciplinada e stupents menaders stattan alla testa. Co stat ei cun nos roschs irregulars? Ei vossa memoria aschi cuorta? Nus havein tutta raschun de patertgar vid nossa catastrofa vargada e d' evitar aunc ina semeglionta, che fuss nossa totala ruina. Paupra nus, sche ...»

«Paupra tei, sche ti calas buca cun tias tuppas parlaman-zas», clom' ina vusch ordmiez il pievel.

«Tgi che vul buc udir, sto sentir», continuescha Pieder senza schar disturbbar. Mo la vusch trembla e la fatscha secotsch-nescha. «Val' era per tei!» ei la risposta ord il publicum.

«Silenzi», camond' il cau-vitg energicamein.

«Jeu hai il plaid», buorla Pieder.

«Quei savein nus, mo uss' eis ei avunda», dattan plirs sissu.

«Avunda! Avunda saveis lu dir e grir, cura che vos tgaüs ein smardigliai sut las fridas dellas armas hostilas!»

«Quescha, ni che ti experimenteschas ch' ils pugns gri-schuns ein aunc buca luentai dal sulegl franzos!»

«Jeu protestel energicamein», cloma Pieder Precaut cun aulta vusch ed aulza siu maun encunter tschiel. —

Il favugn entscheiv' a sbatter ils barcuns aviarts. In nibelun ner s'avonza encunter damaun. In uradi smanatscha! —

«Jeu protestel energicamein encunter talas smanatschas e clomel tier a tuts quels de vus, che han aunc saun giudezi: S' ab-strahei dalla sullevaziun, che fuss nossa perdiziun! Nossa forza ei per bia memia pintga, per...»

«Na, per metter tei ina gada d'in maun e stuppar definitivamein a ti la bucca tonsch' ella», gresch' ina roscha de giuvens, tschaffa cun terribla rueida Pieder, ligia ses mauns, meina naven el e stauscha il Precaut maltschecamein dalla plaunca sut vischnaunca giuadô. Bein emprovan ils vegls e tals che han manteniu lur saung freid d'impedir quell' ovra malpatertgada, mo adumbatten! — La radunanza sesligia si, suenter quei act nunspetgau e disgraziau. —

La decisiu dil pievel ei stada clara! E la sullevaziun ha era entschiet igl emprem de matg — allas 2 dil di — enstagl allas 2 della notg sco ei era previu ed ordinau. Quei ei gia stau in grev sbagl, al qual in' entira cadeina s'aggiunscha, tochen tier la sgarscheivla terrada ella battaglia della Punt a Rehanau, nua che Paul Patriot ha dau la veta per sia perschuasiun. Da Pie-der Precaut han ins mai giu novas pli. El ei staus sparius. Mo ils numbs dils curdai a Rehanau stattan en buna memoria el liber Grischun! —